

УДК 349.235:331.312.64“345”-053.6

О.С. Кайтанський,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО РОБОТИ В НІЧНИЙ ЧАС

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблем правового регулювання залучення неповнолітніх до роботи в нічний час. Проаналізовано національне законодавство та проект Трудового кодексу на відповідність міжнародним стандартам в зазначеній сфері. На основі дослідження вироблено пропозиції по реформуванню законодавства з питань зайнятості неповнолітніх.

Ключові слова: неповнолітні, нічний час, зайнятість, промисловість, охорона праці.

Право на працю, передбачене Конституцією України, є основою цивілізованого суспільства та забезпечує іншу конституційну гарантію право — на гідний рівень життя. В сучасних кризових умовах, внаслідок зниження грошових доходів населення виникає необхідність підвищення рівня зайнятості населення. Враховуючи стрімке підвищення рівня інфляції, і, як наслідок, знецінення національної валюти, з метою підвищення рівня достатку, все більше неповнолітніх змушені йти на роботу, оскільки їхні батьки не в змозі самостійно забезпечувати сім'ю. В сучасному законодавстві передбачено велику кількість гарантій щодо праці неповнолітніх, такі гарантії тягнуть за собою завжди певну кількість обмежень. Наприклад обмеження залучення неповнолітніх до окремих видів робіт. Вбачається, що це позитивне явище, проте, враховуючи сучасне становище населення, існує можливість послаблення окремих обмежень, з метою покращення конкурентоздатності неповнолітніх на ринку праці.

Дослідженням правового забезпечення трудової діяльності дітей та молоді висвітлювалися в роботах: О.О. Абрамової, А.Ю. Бабаскина, О.В. Басая, Б.К. Бегічева, В.В. Безусого, Л.Я. Гінцбурга, Д.О. Карпенка, Т.Г. Маркіної, Є.О. Монастирського, Ю.П. Орловського, С.В. Попова, С.М. Прилипка, О.І. Процевського, Р.І. Шабанова, Ю.М. Щотової, О.М. Ярошенка та ін. Вказані праці не втратили наукової цінності, однак сформульовані в них висновки потребують переосмислення, беручи до уваги виклики сучасності та необхідність приведення національного законодавства в відповідність до міжнародних стандартів.

Метою статті виступає дослідження правового регулювання залучення неповнолітніх до трудової діяльності в нічний час за законодавством України та міжнародно-правовими актами й вироблення пропозицій реформування трудового права в зазначеній сфері.

В Україні вже тривалий час складається практика залучення малолітніх

та неповнолітніх до праці, в основному з порушенням норм трудового права. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції запобігання та викоренення найгірших форм праці дітей» визначено: для України проблема праці дітей, поширення її незаконних форм є актуальною. За результатами проведених в Україні наукових досліджень середній вік початку трудової діяльності дітей у країні становить 12 років і тільки 47,4 відсотків працюючих дітей досягли 15 років, 47 відсотків працюючих дітей мотивують свою трудову діяльність бажанням мати власні гроші, 35 відсотків — важким матеріальним становищем сім'ї, 18 відсотків розглядають свою трудову діяльність як засіб отримання професійного досвіду [7].

Для з'ясування поняття неповнолітній працівник потрібно визначити вік з яким законодавець пов'язує досягнення повної цивільної дієздатності, так відповідно до статті 34 Цивільного кодексу України повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) [5]. Отже, будь яка особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку є неповнолітньою.

Є.С. Реус дає визначення поняття «неповнолітня працююча молодь» — це особлива соціально-демографічна група населення України, яка відрізняється від інших груп за віком, публічно-правовим становищем, наявністю додаткових трудових пільг і гарантій, які надаються державою в процесі здійснення ними трудової діяльності з урахуванням віку, статі, стану здоров'я та умов праці [10, с. 5].

Значну увагу дослідженню трудових прав неповнолітніх приділено й науці, зокрема: С.М. Прилипко й О.М. Ярошенко зазначають, ситуація, яка протягом останніх років склалася із зайнятістю й охороною праці неповнолітніх,

без перебільшення, є напруженою й має тенденції до погіршення. Загострення соціально-економічних проблем, недосконалість правової бази, брак дійових механізмів державної підтримки молоді в період її соціального становлення й розвитку, на їх думку, значно ускладнили процеси відновлення інтелектуального потенціалу трудових ресурсів держави й негативно позначилися на матеріальному становищі, фізичному й духовному розвитку молодих громадян [9, с. 632].

О.С. Реус вказує, що ринок праці сам по собі не створює гарантій здійснення права на працю, а особливо для молоді, яка з об'єктивних причин не здатна на рівних конкурувати з досвідченими працівниками [10, с. 9].

Саме тому видається за необхідне виробити та впровадити нові механізми правового регулювання трудових відносин з неповнолітніми які дозволять урівноважити їхні можливості на ринку праці.

Сучасне законодавство про працю передбачає, що виникнення трудових відносин з особами молодше шістнадцяти років не допускається, проте існує декілька винятків. За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років. Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює.

Крім мінімального віку прийняття на роботу Кодекс законів про працю передбачає велику кількість додаткових гарантій при залученні неповнолітніх

до трудової діяльності. Зокрема, до них можна віднести скорочену тривалість робочого часу, підвищену тривалість відпустки, обов'язковість щорічних медичних оглядів та багато інших. До таких заходів чинний Кодекс законів про працю відносить й заборону залучення неповнолітніх до роботи в нічний час. Так стаття 192 передбачає, що забороняється залучати працівників молодше вісімнадцяти років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні [4]. Крім того, відповідно до Закону України «Про охорону праці» не допускається залучення неповнолітніх до праці на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні, а також до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підіймання і переміщення важких речей, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [6].

Варто зауважити, що законодавство України в даній сфері, в певній мірі, йде в розріз з положеннями Конвенції МОП №79 в якій зазначено: національні закони чи правила можуть надати відповідній владі повноваження на видачу тимчасових індивідуальних дозволів для надання можливості підліткам віком шістнадцять років і старшим працювати в нічний час, коли цього вимагає особлива потреба здійснення професійного навчання, причому період відпочинку повинен бути не менший ніж одинадцять послідовних годин на добу [2]. Більш детально допуск неповнолітніх до роботи в нічний час передбачено в Конвенції МОП №90 про нічну працю підлітків у промисловості, в якій зазначено, що підлітки, які

не досягли вісімнадцятирічного віку, не використовуються на роботах у нічний час на державних і приватних промислових підприємствах чи в будь-яких філіалах цих підприємств, за винятком випадків, передбачених нижче.

З метою навчання учнів або професійного навчання в певних галузях промисловості чи в певних професіях, де мають працювати цілодобово, чи на певних роботах безперервного типу компетентні органи влади можуть після проведення консультації з заінтересованими організаціями роботодавців і працівників можуть дозволити використовувати на нічних роботах підлітків, які досягли шістнадцятирічного віку, але не досягли віку вісімнадцяти років.

Підліткам, які відповідно до попереднього параграфу, використовуються на нічних роботах, надається відпочинок тривалістю принаймні тринадцять послідовних годин між закінченням роботи і новим заступанням на роботу.

У тих випадках, коли в хлібопекарській промисловості нічну працю заборонено для всіх працівників, замість установленого проміжку часу тривалістю принаймні сім послідовних годин між десятою годиною вечора і сьомою годиною ранку, компетентні органи влади можуть встановити проміжок часу між дев'ятою годиною вечора і четвертою годиною ранку з метою навчання учнів або професійного навчання підлітків, котрі досягли шістнадцятирічного віку [3].

Якщо звернути увагу на Проект Трудового кодексу, який відображає новітні розробки трудового права, то заборона залучення неповнолітніх до праці в нічний час має ряд винятків. Так стаття 130 передбачає загальні положення про недопущення працівників до роботи в нічний час, відповідно до неї заборонено залучення до роботи в нічний час неповнолітніх працівників, за винятком

працівників, які беруть участь у виконанні та/або створенні творів мистецтва. Стаття 286 дещо конкретизує вказані положення й визначає забороняється залучати неповнолітніх працівників до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні, дні державних і релігійних свят, робота в які не проводиться.

Заборона не поширюється на творчих працівників засобів масової інформації, організацій кінематографії, театрів, театральних і концертних організацій, цирків та інших осіб, які беруть участь у створенні та/або виконанні творів, а також на професійних спортсменів [8].

Можна зробити висновок, що допущення певних винятків для застосування праці неповнолітніх працівників в нічний час розглядається законодавцем як перспективний напрям реформування законодавства. Видається, що впровадження дозволу використання праці неповнолітніх в нічний час не можна назвати демократичним кроком європейської держави, проте, зважаючи на економічну ситуацію, яка склалася в державі такий крок може покращити рівень добробуту населення. Також варто звернути увагу на те, що в сучасній Україні високий рівень безробіття з огляду на це для неповнолітніх працівників залишається не так багато професій для працевлаштування. Беззаперечним є те, що при застосуванні праці неповнолітніх в нічний час не повинно бути допущено погіршення стану здоров'я працівника та його морального та психологічного стану. Видається, що допуск до роботи в нічний час може застосовуватись до осіб, які не молодші шістнадцяти років.

Отже, з метою покращення матеріального стану неповнолітніх працівників, варто внести зміни до статті 190 Кодексу законів про працю України

та додати положення такого змісту: «Допускається застосування праці осіб, які досягли шістнадцятирічного віку в нічний час, з метою професійного навчання професіям, які потребують цілодобової роботи та роботи в нічний час, та в випадках працевлаштування на такі роботи після професійного навчання. Заборона використання праці осіб, які досягли шістнадцятирічного віку в нічний час не поширюється на працівників, зайнятих на роботах в галузі мистецтва». З метою запобігання зловживань з боку роботодавців, необхідно при прийнятті таких змін до законодавства доручити Кабінету Міністрів України скласти та затвердити повний та виключний перелік професій, які передбачатимуть можливість залучення неповнолітніх до праці в нічний час. Також важливим видається приведення у відповідність до зазначених положень Закону України «Про охорону праці».

Такі зміни до законодавства не суперечитимуть міжнародним стандартам праці та, як видається, дозволять покращити можливість працевлаштування неповнолітніх, що в сучасних умовах надзвичайно важливо. Варто звернути увагу на те, що в ситуації, коли неповнолітня особа хоче зв'язати життя з професією, яка потребуватиме роботи в нічний час, то відповідно до сучасного законодавства, їй потрібно буде чекати декілька років поки не отримає право на працевлаштування. За цей час особа вже може встигнути стати фахівцем з досвідом роботи та професійними навичками, які дозволять їй на рівних конкурувати на ринку праці. Проте дозвіл на роботу неповнолітніх в нічний час не звільняє роботодавця від обов'язку дотримуватись решти заходів з охорони праці неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996 р. — № 30. — Ст. 141.
2. Конвенція МОП № 79 про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах від 09.10.1946 р. // «Конвенции и рекомендации, принятые Международной конференцией труда», 1919-1966 гг., Женева, МБТ, 1983 год.
3. Конвенція МОП №90 про нічну працю підлітків у промисловості від 10.07.1948 р. // «Конвенции и рекомендации, принятые Международной конференцией труда», 1919-1966 гг., Женева, МБТ, 1983 год.
4. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 1971. — Додаток до № 50. — Ст. 375.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40. — Ст. 356.
6. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. №2694-XII // Відомості Верховної Ради. — 1992 р. — № 49. — Ст. 668.
7. Про затвердження Концепції запобігання та викоренення найгірших форм праці дітей: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 № 364 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 25. — Ст. 1214.
8. Проект Трудового кодексу України від 27.12.2014 р. №1658 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221
9. Прилипко С.М., Ярошенко О.М. Трудове право України: підруч. 2-е вид. перероб. і доп / С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко. — Х.: Вид-во «Фінн», 2009. — 728 с.
10. Реус Є.С. Правове регулювання трудової діяльності неповнолітніх в Україні / Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.05 — трудове право; право соціального забезпечення / О.С. Реус. — Х., 2003. — 20 с.

Кайтанский А.С.

Правовые аспекты привлечения несовершеннолетних к работе в ночное время.

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем правового регулирования привлечения несовершеннолетних к работе в ночное время. Проанализировано национальное законодательство и проект Трудового кодекса на соответствие международным стандартам в указанной сфере. На основе исследования разработаны предложения по реформированию законодательства по вопросам занятости несовершеннолетних.

Ключевые слова: несовершеннолетние, ночное время, занятость, промышленность, охрана труда.

A. Kaytansky

Legal aspects attracting minors to work at night.

Summary. This article analyzes the problems of legal regulation of attracting minors to work at night. The author was analyzed a national legislation and the draft Labour Code in accordance with international standards in this sphere. Based on the investigation was developed proposals to reform the legislation on the employment of minors.

Keywords: minor, nighttime, employment, industry, labor protection.

